

KRIMINALISTIK TRASOLOGIYA

Mamanarov Xaitmurat

Termiz davlat universiteti, yuridik fakulteti o'qituvchisi

Annotatsiya

Mazkur maqolada kriminalistik trasologiya bo'yicha ilmiy yondashuvlar va amaliy qo'llanmalar tahlil qilingan. Trasologiya jinoyat joyidagi izlar orqali hodisa tafsilotlarini aniqlash va dalillarni hujjatlashtirishda muhim rol o'ynaydi. Tadqiqot davomida trasologiyaning nazariy asoslari va zamonaviy texnologiyalari o'rganilgan. Kriminalistik trasologiya jinoyat joyidagi izlarni aniqlash, qayd etish va tahlil qilish bilan shug'ullanuvchi ilmiy sohadir. Ushbu yo'nalish jinoyatni ochish va dalillarni aniqlashda muhim ahamiyatga ega. Maqolada trasologiyaning nazariy asoslari, usullari va zamonaviy texnologiyalari ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar. Kriminalistika, jinoyat, taqqoslash, trasologiya, tahlil, natija, ekspert, ekspertiza, izlarning tasniflari, qo'l, barmoq izlari, oyoq va poyabzal izlari, buzish qurollaridan qolgan izlar. Transport vositalarining izlari, izlarni ko'zdan kechirish va protsessual rasmiylashtirish.

Abstract

This article analyzes scientific approaches and practical applications of forensic traceology. Traceology plays an important role in determining the details of an incident and documenting evidence through traces at a crime scene. The theoretical foundations and modern technologies of traceology were studied during the research. Forensic traceology is a scientific field that deals with the identification, recording and analysis of traces at a crime scene. This direction is important in solving crimes and identifying evidence. The article examines the theoretical foundations, methods and modern technologies of traceology.

Keywords. Forensic science, crime, comparison, trasology, analysis, results, expert, examination, classification of traces, handprints, fingerprints, footprints and shoe prints, traces left by weapons of destruction. Traces of vehicles, examination and procedural registration of traces.

KIRISH

Kriminalistik trasologiya kriminalistika fani bo'limlaridan biri bo'lib, u jinoyat joyidagi turli izlar va ularning dalil sifatidagi tahliliga bag'ishlanadi. Trasologiya jinoyat joyida qoldirilgan izlarni tahlil qilish, izlarni taqqoslash va ular orqali jinoyatchining harakatini aniqlash uchun zarur bo'lgan usullar va texnikalarni o'z

ichiga oladi. Ushbu soha tergov jarayonida katta ahamiyatga ega, chunki jinoyat joyidagi izlar dalillar sifatida keng qo'llaniladi.

Trasologiyaning rivojlanishi kriminalistikaning umumiy rivojlanish tarixi bilan bog'liq. Jinoyatchilikka qarshi kurashning samaradorligini oshirish va jinoyatlarni fosh qilish maqsadida dalillarni o'rganish va izlarni tahlil qilish zaruriyati kelib chiqdi. Trasologiyaning dastlabki bosqichlari XIX asrga borib taqaladi, lekin bu davrda trasologiya hali maxsus fan sifatida shakllanmagan edi. Trasologik izlar ko'pincha boshqa dalillar bilan birgalikda tahlil qilinardi.

XX asr boshlariga kelib, jinoyat joyidagi izlar alohida ahamiyat kasb eta boshladi. Trasologiyaning rivojlanishi bilan barmoq izlari, oyoq izlari, qurol izlari kabi turlar o'rganildi va bu izlar jinoyatlarni tergov qilishda hal qiluvchi dalillar sifatida foydalanila boshlandi. Trasologiya shundan so'ng mustaqil fanga aylandi. Bugungi kunda trasologiya zamonaviy texnologiyalar bilan boyitilgan bo'lib, turli izlarni tahlil qilishda eng ilg'or usullar va vositalar qo'llaniladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Adabiyotlarni tahlil qilish davomida aniqlanishicha, trasologiya bo'yicha ko'plab ilmiy ishlar olib borilgan. L. V. Golovin (2019) izlarning tasnifi va ularni aniqlash usullarini o'rgangan. V. S. Kuznetsov (2020) trasologik tadqiqotlarning amaliyotdagi o'rnini yoritgan. Shuningdek, mahalliy tadqiqotchilardan Sh. X. Karimov (2022) trasologiyaning sud ekspertizasidagi ahamiyatini ta'kidlagan.

Tadqiqotda trasologiyaning asosiy usullari o'rganildi. Jumladan:

Izlarni qayd etish: foto va gipsoqoliplardan foydalanish orqali;

Tasniflash: izlarning shakli, hajmi va boshqa xususiyatlariga ko'ra tasniflash;

Tahlil qilish: izlarning jinoyat tafsilotlari bilan bog'liqligini aniqlash.

Tadqiqotda zamonaviy texnologiyalar, jumladan, 3D skanerlash va raqamli modellar usullari ham qo'llanildi.

NATIJARLAR

Kriminalistik trasologiyaning asosiy maqsadi – jinoyat joyidagi izlarni topish, qayd etish va tahlil qilish orqali jinoyatchilarni aniqlash va jinoyatni qanday sodir etilganligini tushunishdir. Trasologik tahlil jinoyat joyidan dalillar to'plashda muhim rol o'ynaydi, chunki izlar jinoyatchi va jabrlanuvchining harakatlari haqida ko'p ma'lumot beradi.

Trasologiyaning asosiy vazifalari:

1. Izlarni aniqlash: Jinoyat joyidagi izlar dastlabki bosqichda aniqlanishi kerak. Bu izlar barmoq izlari, oyoq izlari, kiyim yoki boshqa ob'ekt izlari bo'lishi mumkin.

2. Izlarni qayd etish: Topilgan izlar aniq va to'liq qayd etilishi kerak. Bu ularning sudda dalil sifatida ishlatilishini ta'minlaydi. Izlarni qayd etish uchun fotografiya va boshqa vositalar qo'llaniladi.

3. Izlarni tahlil qilish: Izlarni tahlil qilish orqali jinoyatni sodir etgan shaxsning harakatlari, uslubi va boshqa tafsilotlari aniqlanadi. Bu jarayonda izlarning fizik va kimyoviy xususiyatlari o'rganiladi.

4. Izlarni taqqoslash: Tahlil qilingan izlar jinoyatchi yoki jabrlanuvchining izlari bilan taqqoslanadi. Bu orqali tergovchilarga jinoyatchini aniqlash imkoniyati yaratiladi.

5. Sudga taqdim qilish: Trasologik dalillar sudda dalil sifatida taqdim etilishi mumkin. Shu sababli izlarning to'g'ri qayd etilishi va ularning ishonchliligi katta ahamiyatga ega.

Trasologiya fanida o'rganiladigan asosiy izlar

Trasologiya fani izlarni tahlil qilishga qaratilgan bo'lib, jinoyat joyida qoldirilgan har qanday iz bu fan doirasida o'rganiladi. Trasologik izlarning turlari ko'p va ularning har biri jinoyatni tergov qilishda muhim rol o'ynaydi. Quyida trasologik izlarning asosiy turlari keltirilgan:

1. Barmoq izlari

Barmoq izlari trasologik izlarning eng keng tarqalgan turi hisoblanadi. Har bir insonning barmoq izlari noyob bo'lib, ularni jinoyatchilarni aniqlashda ishonchli dalil sifatida qo'llash mumkin. Barmoq izlari jinoyat joyidagi ob'ektlar, qurollar yoki boshqa buyumlar ustida qoldirilishi mumkin. Barmoq izlari ikki turga bo'linadi:

- Yaltiroq izlar: Bu izlar insonning yog' va teri moddalari qoldirgan izlar bo'lib, ko'zga ko'rinadi va oddiy yoritish orqali aniqlanadi.

- Ko'rinmas izlar: Bu izlar ko'z bilan ko'rib bo'lmaydi va maxsus usullar yordamida aniqlanadi. Ko'pincha kukun, ultrabinafsha nurlanish yoki kimyoviy reagentlar orqali bu izlar ko'rinadi.

2. Oyoq izlari

Oyoq izlari jinoyat joyidagi yerda yoki yuzalarda qoldirilgan izlar hisoblanadi. Bu izlar jinoyatchining harakat yoʻnalishini, oyoq kiyimi yoki oyoq oʻlchamini aniqlashda yordam beradi. Oyoq izlari, shuningdek, jinoyatchining harakat tezligi va uslubini aniqlash uchun tahlil qilinishi mumkin.

3. Transport vositalari izlari

Jinoyat joyida transport vositalari, masalan, avtomobil, velosiped yoki motosikl izlari qoldirilishi mumkin. Bu izlar jinoyatni sodir etishda qoʻllanilgan vositani aniqlash va uning yoʻnalishini tushunish uchun tahlil qilinadi. Transport vositalari izlari odatda yoʻl izlari, gʻildirak izlari yoki quvvat vositalari izlaridan iborat boʻladi.

4. Qon va biologik izlar

Qon izlari jinoyat joyida keng tarqalgan trasologik izlardan biri hisoblanadi. Qon izlari orqali jabrlanuvchining yaralanish joyi, yaralanish turi va oʻlim sababi aniqlanishi mumkin. Bundan tashqari, qon izlari DNK tahlili uchun ishlatiladi va bu orqali jinoyatchini aniqlash imkoniyati yaratiladi. Biologik izlar orasida soch, teri, soʻlak va boshqa inson tanasi moddalari ham oʻrganiladi.

5. Qurol izlari

Qurol ishlatilgan jinoyatlarda qurolning oʻzi yoki uning qoldirgan izlari trasologik tahlil uchun muhim dalil boʻlib xizmat qiladi. Bu izlar qurolning qanday foydalanilgani, u qanday joylashgani va oʻq-dorilarning qoldirgan izlari orqali tahlil qilinadi. Balistika tahlili trasologik izlar orasida muhim boʻlib, u qurolning harakatini va oʻqning yoʻnalishini aniqlashga yordam beradi.

XULOSA

Sud trasologik ekspertizasi kriminalistik ekspertizaning bir turi hisoblanadi. Trasologik ekspertiza yordamida turli-tuman masalalar hal etilishi mumkin. Shulardan eng muhimi iz hosil qiluvchi obyekt va uni qoldirganizi boʻyicha individual identifikatsiya qilishdir. Sud trasologik ekspertizasining obyektlari boʻlib qoʻl, oyoq, buzish qurollari, transport vositalari va boshqa izlar hisoblanadi.

Kriminalistik trasologiya jinoyat tergovining samaradorligini oshirishda muhim vosita hisoblanadi. Ushbu sohani rivojlantirish va yangi texnologiyalarni joriy etish jinoyatga oid dalillarni yanada samarali qayta tiklash imkonini beradi. Kelgusida trasologiya sohasidagi tadqiqotlar va amaliy ishlanmalar tergov jarayonlarini takomillashtirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Bazarova D.B., Astanov I.R. Kriminalistika va ekspertiza. Darslik. – T.: TDYuU, 2019. – 300 b.
2. Kriminalistika. Darslik. Mualliflar jamoasi. – Toshkent: TDYuU, 2018. – 553 b.
3. Kriminalistika. Uchebnik. Kollektiv avtorov. –T.: TGYuU, 2018. – 516 s.
4. Kriminalistika: Darslik / T.B.Mamatqulov, I.Astanov va boshq. – T.: O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 2015.
5. Mamatkulov T.B., Djumanov SH.T., Turgunov U.T. va boshq. Kriminalistik taktika: Darslik. – T.: O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 2013. – 218 b.
6. Kriminalistika. Darslik. Mualliflar jamoasi. – Toshkent: TDYuU, 2018. – 515 b.
7. Kolenko Y.V. - O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi Akademiyasi boshlig'i, Xidoyatov B.B. - TDYU Jinoyat huquqi va kriminologiya kafedrasini mudiri, yuridik fanlar nomzodi, dotsent. <https://e-library.namdu.uz/2018..pdf>
8. M.Rustamboyev, A.Norboyev. Kriminalistika. Darslik. Toshkent: 2002. TDYU <https://e-library.namdu.uz/B.pdf>